

RAŠYTOJOS LAZDYNŲ PELĖDOS LITERATŪRINIAM KONKURSUI

NE ŠIO PASAULIO GYVENTOJA

Dalia TAMOŠAUSKAITĖ

Aplinkui kapą styrojo tokia aukšta žolė, kad kone siekė juosmenį. O jau kiekiai... Kaip kokie medžiai. Ankstesniais metais prieš Visus Šventuosius apleistus kapus sutvarkydavo mokiniai. Ateitininkai. Valančiukai. Net po žvakelę uždegdavo... Tačiau šiomet, išskyrus geltonus klevo lapus, – jokių lankytojų. O lapams juk visi giminės – nuo vieno kapo prie kito.

– Mama, kas čia palaidotas? – pribėgusi prie apleisto kapo, paklausė Emilija.

– Nežinau, dukryte, – nė nemanydama stabtelėti atsakė Rita.

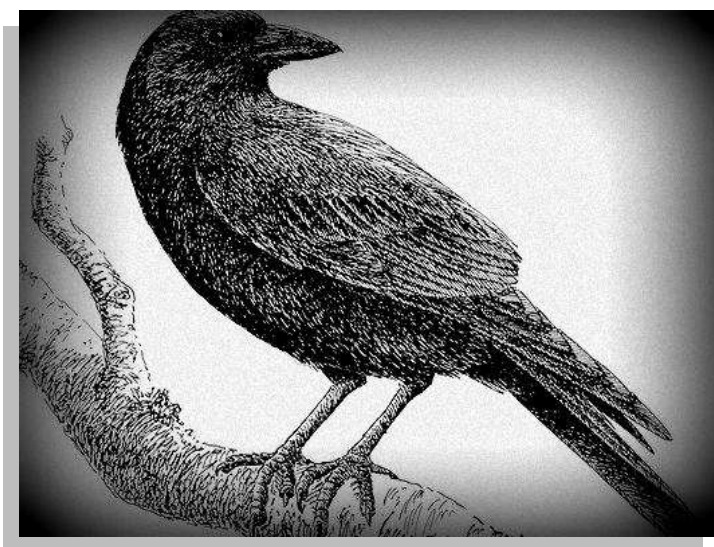
– Tikrai tikrai nežinai?.. – jau atsitūpusi prie antkapio, pasitiksino mergaitė.

– Tikrai tikrai, – patvirtino Rita.

– Tai atkaskim!.. – visu glėbiu nuo kapo stūmė lapus šešiametė. Ir visai netrukus, pirštine nuo antkapio valydama žalias apnašas, šūktelėjo: – Mama, čia kažkas parašyta!

– Juk jau moki skaityti, – supratusi, kad dukra ją kviečia prieiti, bandė išsisukti Rita.

– I-re-na... Vinnn... I-re-na Vin-cė... – kantriai skiemenavo Emilija.

... Ji gimė tokia silpnutė!.. Kad vilties buvo nedaug. „Ne šio svieto gyventojas“, – sau po nosimi sumurmėjo gimdymą priėmęs daktaras iš rajono centro. Žinoma, jo paslaugos atsiėjo nepigiai... Bet, kai penktąją dešimtį įpusėjusi žmona, parą prasikankinusi su visokiais kaimo moterių užpilai bei nuovirais, taip ir nepagimdė, valsčiaus viršaitis sunerimo – negi jau neišgalės pakviesti daktaro?!. Aišku, kviesdamas, tikrai nesitikėjo tokios kiaulystės, kad tas nukirps bambagystę ne rubiliui sūnui, o menkutei mergiškai... Bet dabar juk svarbiausia, kad abi jo moteriškos liktų gyvos. Todėl tik žegnojosi, tikėdamasis stebuklo, ir daugiau nieko.

Stebuklas susimylėjo – mergytė išgyveno. Nors nė vienas nebūtų galėjęs pasakyti, kad sveika, drūta. Kuo tik vargšėlė vaikystėje nesirgo!.. Bet šiaip buvo labai geras vaikas – rami, mažakalbė... Tad su reikalais užtrukusiems tėvams nerimauti nereikėjo: kaip lovoje besklaidančią knygą palikdavo, taip ir rasdavo. Su Vinciūne, kaip visi nuo mažens vadino, nebuvo bėdos nė motinai ją nusivedus į mokyklą, įkurtą kitame trobos gale. Kai, pasisveikinus „labas rytas, mokiniai“ ir išgirdusi „labas rytas, tamsta mokytoja“, Leknienė pradėdavo pamoką, jos mergytė ant pirštų galiukų prisėlindavo prie etažerės, pasiimdavo kokią knygą ir, nusinešusi į tuščią galinį suolą trečioje eilėje, tyliai sklaidydavo. Atrodė, nieko aplinkui nemato ir negirdi. Nors vieną dieną paaškęs buvus visai ne taip...

Leknienė, vedina dukteria, kuriai po poros savaitių turėjo sukakti penkeri, atėjo į pamoką, ją suplanavusi taip: pirmo skyriaus mokiniams grifelinėse lentelėse lieps mokytis rašyti didžiąją ir mažąją „r“, antro užduos skaityti pasaką, trečio – sąsiuvinuose aprašyti visus tėvų laikomus gyvulius, o ketvirto... Tie galgonai turės atsakyti į klausimus iš namie perskaityto teksto. Nors argi tokie, kaip Jonkus ir Narkus, gali atsakyti?!. Langą sniego gniūžte išdaužti – kitas reikalas. O klausimai... „Na, kodėl Mikė šaukė kaimo vyrus į pagalbą – kas nutiko?“ – gal jau trečiąsyk kartojo klausimą Leknienė. Bet Jonkus, nuleidęs galvą, dėbsojo į grindis ir tylėjo. „Ar perskaitei tą vyskupo Valančiaus kūrinį?“ – bandė išgauti prisipažinimą, jog neskaitė. Bet galiausiai, supratusi, kad nepavyks, Jonkui paliepė sėstis ir, atsistojusi iš už stalo, paklausė: „Na, vaikai, kas ten tam Mikei nu...“ „Avis užpuolė vilkas“, – nespėjus užbaigti klausimo, pasigirdo iš galinio suolo trečioje eilėje. „Garsiau – negirdžiu!“ – padrąsino mokytoja, manydama, jog tai kuris nors iš mokinių. „Jis šaukė kaimo žmones į pagalbą, nes avis užpuolė vilkas“, – dabar jau garsiai ir drąsiai išpyškino Vinciūnė. Pasirodo, motina nepastebėjo, kad ji patyliukais išmoko skaityti ir dažnai užmeta akį į vieno ar kito skyriaus mokinių vadovėlius.

Todėl mokslai Vinciūnei ėjosi devynmyliais batais: kadangi pradžios mokykloje nebebuvo ką veikti, patikrinus žinias, priimta tiesiai į progimnaziją. Tačiau netrukus ėmė silpti... Tiesiog nykti akyse... O kai tėvai nuvežė pas daktarą, kuris ne atvedė, o tiesiog tempte atitempė ją į šį pasaulį, tas, pasiklausęs plaučių, suraukė antakius: „Įtariu kažką negero... Ar tik nebus ta bestija džiova?..“

Įtarimas pasitvirtino. Ligoninėse, sanatorijose praėjo kone treji metai. Atrodo, štai jau ir pagerėja – išleidžia namo... Ten, dar savaitėlę kitą pagulėjusi, kaip ir visai sustiprėja... Bet užtenka tik kibti į mokslus – ir vėl atkritimas. Viskas tarsi prasideda iš naujo. Užsikosėjimas iki pamėlynavimo... Kraujuoti skrepliai... Žaliavimas akyse... Alpimas... Ir galiausiai – toks silpnumas!.. Kad net atsikelti iš lovos ir nueiti ant priemenėje esančio naktinio puodo – beveik žygdarbis.

Vis dėlto galiausiai ligą nelyginant cirko liūtą pavyko sutramdyti. Ne, ne išgydyti, o tarsi užkonservuoti. Kaip sakydavo Vinciūnės motina, užkalkiuoti. Tad, nepaisant nei džiovos, nei karo, Vinciūnė baigė ne tik gimnaziją, bet ir universitetą. Ne bet kaip baigė – geriausiai visame kurse. Nors pareigomis institute, kur ją taip kvietė, nesusigundė. Sklido kalbos, jog buvo ne tik darbas, bet

ir žmogus... Gerokai vyresnis... Žinomas... Bet mama po tėvo mirties taip sublogo!.. Rodos, paseno dviem dešimtmečiais. O neilgai trukus dar ir apako... Tad vienturtė tapo josios akimis.

Per dieną, kol Vinciūnei pamokos mažo miestelio mokykloje, Leknienė kiūtodavo namie. Na, o vakarop, žiūrėk, įsikibusi dukrai į parankę, sau ori tarsi kokia grafiene žingsniuoja parduotuvėn... Arba tiesiog pasivaikščioti – prieš miegą pakvėpuoti grynu oru. Ir vis su akiniais ant viršugalvio... Kas miestelio žmones kažkodėl labai erzino. „*Kam anā tēi ukuliuorē, je, saka, ni švēisuos no tomsuos neskēr?!¹* – stebėdavosi jie. Ir su neslepia pašaipa pridurdavo: – *Bet kuo nuorietė – jug panelės muokītuojēs!.. Tor ēšruodītē mondresnēs nego vēsē kētē“.*² Nors tai nebuvo vienintelis aplinkinius erzinęs dalykas. Juos, paskendusius žemės darbuose, ne mažiau pykdė, kad „panelės mokytojos“ nesėja nė ežios daržovių, nelaiko nė vieno gyvulio. O dar ta kultūrinė spauda... Antai miestelio laiškininkė, jiedviem negirdint, nesirinkdama žodžių keikdavo, kad vos ne pusę „paštinės tašės“ dėl „tų princesių“ tenka vilkti. Bet „tas princeses“ aplinkinių atsiliėpimai mažai domino. Ir dar mažiau jaudino. Kadangi jos su aplinkiniais beveik nebendravo. Jeigu tie nerodė jokio noro bičiuliautis, ko pernelyg veržtis joms?!

Po motinos mirties Vinciūnė tapo dar uždaresnė. Aišku, darbas – šventas dalykas – jame kartais užsibūdavo iki išnaktų. Bet savaitgalį, kai nereikia į mokyklą, jos gatvėje nesutiksi. Nebent pabėgtų ir nerastų kelio atgal koks augintinis. O jų vis daugėjo. Vienus, sužeistus ar tiesiog sušalusius ir alkanus, parsinešdavo arba parsivesdavo pati. Kitus per tvorą į kiemą įkeldavo jais norintys atsikratyti šeiminkai. Kadangi miestelyje visi žinojo – Vinciūnė priglau, pamaitins. Jei reikės – išgydys. Net jei tai kainuotų du trečdalius mokytojos algos. Ir niekam nė puse lūpų apie tai neprasitars. Nesiskųs, kad trūksta pinigų malkoms ar maistui. Tad daugelis tuo įžūliai naudojosi. Net kolegos. Nors tie patys kolegos mokytojų kambaryje stengdavosi savo paltus pasikabinti kuo toliau nuo jos, kad esą neapliptų šunų ir kačių plaukais. O mokiniai atsakinėdami stojosi kiek galint toliau nuo mokytojos stalo, nes esą ji dvokia. Tad, kai tik Vinciūnė sulaukė pensijos, mokykla ją išlydėjo su neslepia džiaugsmu. Išlydėjo ir... Pamiršo.

Bet kartą į miestelio mokyklą atvyko dirbti jauna lituanistė. Ir jau antrąją savo darbo dieną ėmė domėtis Vinciūne. „Šiame miestelyje gyvena Irena Vincė Lekniutė, tiesa?.. Gal žinote jos adresą?“ – paklausė direktorės. „Tai kad ta Lekniutė jau visai nukvakusi, – su neslepia susierzinimu atsakė ši. – Jai tik šunys ir katės berūpi. Fui... Net šiurpas nukrato, pagalvojus. Tiesą sakant, jau ir tada, kai pas mus dirbo, tiek tuo proteliu tebuvo apdovanota – prisigalvodavo visokių literatūrinių ekskursijų... Užtampydavo po jas vargšus vaikus. O kur dar visokie spektakliai, susitikimai su rašytojais, kurių prisikviesdavo į mokyklą... Nepatikėsite, bet poezijos skaitymuose net dėstančius fiziką ir chemiją ragindavo dalyvauti!.. Pati ištisas pamokas eilėraščius deklamuodavo... Atsirado mat artistė!.. Argi to šiandienos mokyklai, kuri įpareigota paruošti gyvenimui visavertę asmenybę, reikia?!“ Bet jaunoji mokytoja savo veido išraiška įtikinamai parodė, jog ilgiau klausytis nesiruošia: „Jeigu nesunku, štai ant lapelio užrašykite jos adresą. Būsiu labai dėkinga. Kaip teigia buvę jos mokiniai – pora buvo mano dėstytojai – tai ne mokytoja, o tikras lobis. Ir tie jos straipsniai kultūrinėje spaudoje... Būtinai reikia pakalbinti. Pasiūlysiu savo auklėtiniais užrašyti jos prisiminimus“.

... Išgirdusi beldimą į langą, Vinciūnė atidarė iš vidaus užsklęstas duris, ir Rita įėjo vidun. Priėngyje buvo taip tamsu, jog vos įžiūrėjo, kur atsistoti, kad ko nors neužkliudytų. Bet ilgai užtrukti ten nereikėjo – šeiminkė, eidama pirma, pravėrė duris į šviesą. „Ateik, ateik – nebijok!“ – paragino sumišusią, net truputį išsigandusią merginą. Ir ta peržengė aukštą virtuvės slenkstį. Čia tuojau sukrito aplinkui krosnį sugulę šunys. Vienas, toks didelis, juodas, besistodamas tikru bosu

¹ Kam jai tie akiniai, jei, sako, nė šviesos nuo tamsos neskiria?!. (žem.)

² Bet ko norėti – jug panelės mokytojos!.. Turi atrodyti gudresnės nei visi kiti. (žem.)

sulojo... Kitas, gerokai mažesnis ir šviesesnis, plonai sukiauksėjo... Trečias, kurio spalvos Rita nė nespėjo įžiūrėti, suinkštė... Tad ji bemat stryktelėjo prie durų. „Na, ko dabar?.. Jie tik loja. Už ką šerčiau, jei savo pareigų neatliktų?!“ – šyptelėjusi ramino ir viešnią, ir keturkojus Vinciūnę. Bet netrukus kimus lojimas pasigirdo ir iš už sienos. „Ar čia dar ne visi?!“ – klausė pilnos į siaubą panašios nuostabos merginos akys. „Kora vakar atsivedė ketvertą vaikiukų... Tad kaip gimdyvei jai priklauso atskiri apartamentai,“ – paaiškino Vinciūnę. Ir paragino: „Tai gal jau pradėkim, vaikelį. Juk tikriausiai su reikalu pas mane atėjai, tiesa?..“ Atsisėdusi ant išklypusios taburetės Rita akimis perbėgo nedažytas ir pajuodusias lubas... Sienas... Grindis... „Eina sau, neturi net dujinės viryklės!.. Matyt, nė vandens, kad nematyti kriauklės, – tyliai nusistebėjo ji. – Akmens amžius!“ Galiausiai paskubomis iš kuprinės išsitraukė sąsiuvinį, iš jo – lapelį su klausimais... Nuleidusi galvą, puolė skaityti... Ir netrukus priešais ant kitos taburetės įsitaisiusios Vinciūnės paklausė: „Ar jums teko sutikti rašytojų?“ „Labai daug, – intonacija parodydama, jog klausiama savaime suprantamų dalykų, atsakė ji. – Pavyzdžiui, Vincas Mykolaitis man dėstė“. „Putinas?..“ – nepatikėjo mergina. „Mums jis buvo dėstytojas Mykolaitis, – patikslino Vinciūnę. – Teko girdėti savo poeziją skaitant Salomėją Nėrį... Paulių Širvį...“ „Kodėl pasirinkote studijuoti būtent literatūrą?“ – kažką trumpai pasižymėjusi lapelyje, nuo jo pakėlė galvą Rita. „O ką dar būčiau galėjusi?! – kone pyktelėjo Vinciūnę. – Juk, kiek tik save prisimenu, mano draugai buvo knygos. Jų herojai. Net tada, kai dar nemokėjau skaityti. Kiek daug įdomaus per dienas nuveikdavome!.. Čia, žiūrėk, sugulę pievoje, irstomės debesų lytimis. Čia...“ „Su knygų herojais?..“ – į nušvitusį moters veidą įsistebeilijo Rita. „Taip. O su kuo daugiau?! Juk aš nieko kito neveikiau – tik sirgau. Tad su vaikais dūkti lauke negalėjau. Kas beliko?.. Dūkti su tais, kurie visada šalia. Visada!.. Net baisiai sunkiais momentais“, – Vinciūnę nusigręžė į sieną. „Daug jų buvo... Na, tų momentų?“ – neleisdama užsitęsti pauzei, kuri darėsi nejauki, vėl paklausė Rita. „Labai, – neatsisukdama atsakė jos pašnekovė. – Daugiau tokių ir buvo“. „O kodėl neištekėjote? Kalba, jog mylėjote kažkokį žymų žmogų,“ – paprastai, tarsi „ką širyt valgėte pusryčiams“, paklausė gimnazistė. Vinciūnę staiga atsigręžė... Ir merginai pasirodė, kad ant jos dešiniojo skruosto kažkas sužvilgėjo. Moteris lėtai pakilo nuo taburetės... Nugara atsirėmė į durų staktą prie krosnies ir, ant krūtinės sukryžiuvusi rankas, įsmeigė akis į gimnazistę. Pastaroji net krūptelėjo – atrodė, didelės pilkos akys tiesiog pragręš. Tad su visa taburete pasitraukė arčiau durų... Tarsi ruošdamasi sprukti. Bet Vinciūnę, pastebėjusi viešnios išgąstį, tik šyptelėjo. „Aš buvau visada per daug rimtas, man patiko tik vandenys gilūs... Buvo siela dažnai susikrimtus: savimi ir viskuo nusivylus,“ – kažkaip kitaip nei iki tol suskambo jos balsas. „Čia jūsų?“ – pakėlus galvą nuo lapelio, kuriame vėl kažką paskubomis užsirašė, paklausė Rita. „Mačernio. Nežinau?..“ – nustebo Vinciūnę. „Mokytoja sakė, jog jaunas žuvo... Kažkur viduryje laukų palaidotas... Liepė susirasti jo poezijos... Bet...“, – pasijutusi nepatogiai, išlemeno gimnazistė. Vinciūnę tai nuleido negirdomis. „Nežinau, kodėl dievai tave sukūrė tokį didelį, nenatūralų visiškai. Tau įeit visų namų per žemos durys, o gyventi – per ankšti jų kambariai... Jeigu būtum skaičiusi, žinotum: kas didėja nuolatos, tas lieka vienas“, – pasakė, vėl nusukdama akis į šalį. „Nesupratau?..“ – lyg norėtų geriau įsiklausyti, palinko į priekį Rita. Bet Vinciūnę neatsakė. Tik priėjusi švelniai paėmė už parankės ir pakėlė nuo taburetės: „Nori – parodysiu, kiek turiu knygų?..“ Nors atsakymo nelaukė – pravėrė duris į tamsų kambarį... Ir, kol ten uždegė šviesą, Rita jau buvo spėjusi įžiūrėti į lubas besiremiančias lentynas. „Visos jūsų?..“ – nustebusi paklausė mergina. „Dar ne visos, – ramiai atsakė Vinciūnę. – Reikia kam pasiruošti abitūros egzaminams – paskolinu... Stoja į aukštąją – taip pat duodu... Tad kai kurios nebegrižta.“ „O ką savo gyvenime keistumėte, jei galėtumėte viską pradėti iš naujo?“ – pati sau netikėtai staiga paklausė Rita. „Nieko, – kambarį užgesinusi šviesą, didelei jos nuostabai atsakė Vinciūnę. – Keisti reikia save, o ne gyvenimą. Gyvenimas – tik dūžtančios formos. O siela – amžina“.

... Buvo sausio pradžia. Trys Karaliai. Šaltis pleškino atsakančiai. Niekaip negalėdama prisibelsti pas Vinciūnę, karitietė pranešė seniūnijai... Ta – policijai... Ši išlaužė iš vidaus užsklęstas duris... Ir... Rado nebe šio pasaulio gyventoją. Laidoti nuspręsta dar tą pačią dieną. Trejetui valandų pašarvoti laidojimo namų mažojoje salytėje ir – į kapines. Juk giminių nebuvo, o už laidotuvėms

skiriamas valdiškas lėšas visi suinteresuoti tai atlikti kuo greičiau. Tuo labiau, jog net įdienesius neatšilo. Buvo taip šalta!.. Kad išginti iš trobos į lauką galėjo nebent žinia, jog staiga pradėjo snigti banknotais. Tiesa, artimiausi kaimynai Ronkiai kaip ir ruošėsi į laidotuves... Bet galiausiai persigalvojo – ką tai bepridės?! Juk, jeigu gyvai būnant nesibroliavo, gal nebus didelio grieko nenuėjus ir dabar. „*Kažėn, kor valdžė dies tas anuos kningas?.. Sakau, gerā būtom anas parsėvežtė – keliuoms žėimuoms prakorou ėr truobuo, ėr vasarėnie ožtekto*“³ – atsisėdusi prie besikūrenančios krosnies, svarstė Ronkienė. „*A mėsleji, ka lės sokūrintė?.. Palēstė par kamėna?.. Jug gīvs pinings!*“⁴ – prie stalo srėbdamas riebią kopūstienę, svarstė Ronkys. „*Nojė*“, – kas retai būdavo, pritarė vyrui Ronkienė. Bet tuojau susiraukė: „*Abodo jodo ne gīvenėmou sotvertė: to lig pastara cėnta lioubi praspruogtė, vo ana – i kningas prapėrktė*“.⁵

Tad, kai Vinciūnę laidojo, išskyrus du pagyvenusius duobkasius, kapinėse nebuvo nė gyvos dvasios. Dėl to visa atrodė tik dar balčiau. Ir šalčiau. Spengiantis baltumas!.. „*Po velnė, diekuo negalieję palūkiatė, kol bėnt bėškėlieli atšėls?*“⁶ – nuspjovė vienas duobkasis. „*Čīsta karuonė tuokėi kuojės ožverstė*“⁷ – neslėpdamas nepasitenkinimo, pritarė antras. Ir, paskubomis nuleidę karstą į duobę, abu čiupo kastuvus. Dirbo net sušilę – norėjo suspėti iki tamsos. O kiek žiemą tos dienos?! Čia, žiūrėk, rytas, o čia – jau ir vakaras.

Kai duobė jau buvo bebaigiama užmesti sušalusiais žemės grumstais, staiga iš kažkur atsirado varna. Juoda... Kaip naktis. Tiesiog spengiančiame baltume ji atrodė juodesnė nei įprastai. Atsitūpė medyje, po kuriuo štai radosi naujas kapas... Ir tupėjo sau tyliai... Ramiai stebėdama duobkasius. O šie jos nematė – taip skubėjo, kad dairytis aplinkui ar į viršų nebuvo kada. Kai, baigę darbą ir užsimetę ant pečių kastuvus, vyrai patraukė prie kapinių vartų, paukštis liko vieni vienas. Bet niekur neskrido. Tupėjo ant šakos nejudėdamas... Kol pamažu susiliejo su tamsa. Joje ištirpo.

x x x

- Emilija, ateik – sušalsi! – pašaukė Rita dukrą. – Čia daug apleistų kapų.
- O kodėl? – paklausė mergaitė.
- Kad nėra kam jų prižiūrėti. Kad mirusieji neturi vaikų... Anūkų...
- Būtinai reikia turėti vaikų?.. – pasitiksline Emilija.
- Žinoma! – užtikrintai atsakė Rita. – Neturintys gyvena visiškai tuščiai. Be reikalo. Todėl, kai numiršta, jų niekam nebūna gaila. Tarsi nė nebūtų gyvenę.

³ *Kažin, kur valdžia dės tas jos knygas?.. Sakau, gerai būtų jas parsivežti – kelioms žiemoms prakurui ir troboje, ir vasarinėje užtekty. (žem.)*

⁴ *Ar galvoji, kad leis sudeginti?.. Paleisti per kaminą?.. Juk gyvas pinigai! (žem.)*

⁵ *Abu jūs ne gyvenimui sutverti: tu iki paskutinio cento pragerdavai, o ji – knygoms išleisdavo. (žem.)*

⁶ *Po velniais, kodėl negalėjo lukterėti, kol bent truputėlį atšils?! (žem.)*

⁷ *Tikra Dievo bausmė tokiu laiku kojas užversti. (žem.)*